

جمهوری اسلامی ایران
مدیریت حوزه علمیه استان قم

رساله علمی سطح سه

نقش نهادهای آموزشی در تربیت نسل منتظر

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین خدامراد سلیمیان

استاد مشاور:

حجت الاسلام و المسلمین مجتبی گودرزی

محقق:

اصغر کریم زاده

سال: ۱۳۹۲

چکیده

این رساله تلاش نموده است تا با تبیین نقش مهم و اثرگذار نهادهای آموزشی در کشور، شرایط، میزان اثرگذاری و راهکارهای تربیت نسل منتظر را بررسی نماید. از مهمترین یافته‌ها و نوآوری‌های این تحقیق می‌توان به تبیین کاربردی وظایف نهادهای آموزشی، از جمله سه نهاد شاخص و مهم: خانواده، مدرسه و رسانه، در ایجاد انگیزش، بازنگری اهداف، محتوا و روش‌های آموزشی در حوزه معارف مهدویت اشاره کرد. محک وضع موجود نهادهای آموزشی در عمل کردن به توصیه‌های دین مبین اسلام پیرامون اهمیت تربیت دینی در عصر غیبت امام عصر^{علیه السلام} از نوآوری‌های این تحقیق محسوب می‌شود. از این رو در فصل اول، کلیات لازم درباره دو مفهوم پایه‌ای مورد بحث، یعنی «تربیت» و «انتظار» نظیر: ضرورت و گستره آن‌ها و نیز ساحت‌ها و اهداف، مورد بررسی قرار گرفته و همچنین به مفهوم، جایگاه و انواع نهادهای آموزشی نیز اشاره شده است. در فصل دوم تلاش شد تا در مقوله «وظایف نهادهای آموزشی در مسیر تربیت نسل منتظر» با رویکردی متفاوت از آنچه تاکنون بحث شده است، نگاهی واقع‌بینانه به وضع موجود داشته و ضمن بیان آسیب‌های موجود، راهکارهای پیشنهادی تشریح شود.

گفتار دوم با تقسیم‌بندی نهادهای آموزشی موجود در کشور به نهادهای اولیه و ثانویه آغاز می‌شود و در ابتدا با تاکید بر اهمیت نقش نهاد خانواده، جایگاه این نهاد در فرایند تربیت مهدوی بازخوانی شده و سپس عوامل موثر در تربیت فرزندان مهدی‌باور در خانواده مورد بررسی قرار گرفته است.

در گفتار بعد، نقش نهادهای ثانویه، همانند (مدرسه، دانشگاه و حوزه) در مسیر تربیت مهدوی بازگو و راهکارهای پیشنهادی ارائه شده است.

نهادهای تبلیغی، ترویجی، موضوع مهم بعدی در این فصل است که به خاطر وسعت و پراکندگی آن‌ها، به دو بخش رسمی و غیر رسمی تقسیم شده‌اند و در آن رسانه‌ها به عنوان ابزار قدرتمند انتقال مفاهیم، مورد بررسی ساختاری و محتوایی در حوزه نشر معارف مهدویت قرار گرفته‌اند.

واژگان کلیدی: نهادهای آموزشی - منتظر - تعلیم و تربیت.

فهرست مطالب

چکیده.....	۵
مقدمه.....	۱
بخش اول: کلیات و مفاهیم.....	۴
فصل اول: تربیت، ضرورت، اهداف و ساحت‌های آن.....	۵
۱-۱. مفهوم تربیت.....	۶
۱-۲. ضرورت تربیت.....	۹
۱-۳. ارتباط تعلیم و تربیت.....	۱۰
۱-۴. ساحت‌های تربیت.....	۱۳
۱-۴-۱. ساحت جسمانی.....	۱۴
۱-۴-۲. ساحت عقل و روح.....	۱۴
۱-۴-۳. ساحت قلب.....	۱۵
۱-۴-۴. ساحت علمی و آموزشی.....	۱۶
۱-۴-۵. ساحت اراده.....	۱۷
۱-۴-۶. ساحت غریزی.....	۱۸
۱-۴-۷. ساحت اخلاقی.....	۱۹
۱-۴-۸. ساحت هنری.....	۱۹
۱-۴-۹. ساحت فنی و صنعتی.....	۲۰
۱-۴-۱۰. ساحت همگرایی.....	۲۱
۱-۵. اهداف تربیت.....	۲۱
۱-۵-۱. قرب خداوند.....	۲۴

۲۵.....	۱-۵-۲. عبودیت.....
۲۵.....	۱-۵-۳. کشف استعدادها برای رسیدن به کمال.....
۲۶.....	۱-۵-۴. رشد و تعالی قلب.....
۲۷.....	فصل دوم: انتظار و نسل منتظر.....
۲۸.....	۲-۱. مفهوم انتظار.....
۲۹.....	۲-۲. ضرورت تربیت نسل منتظر.....
۳۱.....	۲-۳. ثمرات تربیت نسل منتظر.....
۳۱.....	۲-۳-۱. امیدگرایی و یأس‌گریزی.....
۳۳.....	۲-۳-۲. عمل‌گرایی سازنده.....
۳۴.....	۲-۳-۲. استقامت در دین در پرتو احساس حضور امام.....
۳۵.....	۲-۳-۴. نیل به ارزش‌های والای انسانی.....
۳۵.....	۲-۳-۵. حفظ وحدت و تقویت روحیه تسلیم‌ناپذیری.....
۳۷.....	فصل سوم: جایگاه و تقسیم‌بندی نهادهای آموزشی.....
۳۸.....	۳-۱. تعریف نهادهای اجتماعی و ویژگی آنها.....
۳۹.....	۳-۲. انواع نهادهای اجتماعی.....
۴۰.....	۳-۳. تعلیم و تربیت، مهمترین نهاد اجتماعی.....
۴۳.....	بخش دوم: نهادهای آموزشی و نسل منتظر.....
۴۴.....	۱. جایگاه تربیتی نظام آموزشی.....
۴۶.....	۲. ارزش‌ها و نقش نهادهای آموزشی.....
۴۹.....	۳. نهادهای آموزشی موجود در کشور.....
۵۰.....	۳-۱. نهاد نخستین: خانواده.....
۵۰.....	۳-۱-۱. جایگاه خانواده در تربیت مهدوی.....
۵۳.....	۳-۱-۲. بنیانهای خانوادگی در فرایند تربیت مهدوی.....
۵۴.....	۱- محوریت بینش‌های دینی.....
۵۹.....	۲- محوریت انتظار در زندگی.....
۶۱.....	۳-۱-۳. عوامل موثر در تربیت فرزندان مهدی‌باور در خانواده.....
۶۱.....	۳-۱-۳-۱. محوریت آداب اسلامی در خانواده.....
۶۱.....	الف. انتخاب همسر مناسب.....
۶۲.....	ب. مراقبت‌های ویژه قبل از تولد.....
۶۶.....	۳-۱-۳-۲. رعایت تقوای خانوادگی.....
۶۸.....	۳-۱-۳-۳. تاثیر معاشرتهای خانوادگی.....
۶۹.....	۳-۱-۳-۴. توجه ویژه به نقش پدر و مادر.....

- الف. توجه به ارزش بودن وظایف پدر و مادر..... ۷۰
- ب. توجه به توأمان بودن نقش پدر و مادر..... ۷۰
- ج. مطابقت گفتار و رفتار والدین..... ۷۱
- ۳-۱-۳-۵. قلب محوری..... ۷۱
- ۳-۱-۳-۶. محبت محوری..... ۷۳
- ۳-۱-۴. شیوه‌های تربیت مهدوی در خانواده..... ۷۵
- الف. شیوه‌های آگاهی بخشی..... ۷۶
۱. شیوه استدلالی..... ۷۶
۲. شیوه گفت و شنودی..... ۷۷
۳. شیوه داستانی..... ۷۷
- ب. شیوه‌های انگیزشی..... ۷۸
۱. تشویق..... ۷۹
۲. الگو..... ۷۹
۳. فضا سازی..... ۸۰
- ۳-۲. نهادهای ثانویه (مدرسه، دانشگاه، حوزه)..... ۸۱
- ۳-۲-۱. تاریخچه و جایگاه نهادهای اساسی آموزشی در کشور..... ۸۱
- ۳-۲-۲. اهداف سندهای بالادستی موجود و تربیت انسان منتظر..... ۸۴
- الف. اصول و خط مشی کلی وزارت آموزش و پرورش بعد از انقلاب اسلامی..... ۸۴
- ب. «سند تحول راهبردی نظام تعلیم و تربیت»..... ۸۶
- ۳-۲-۳. لزوم بازنگری در محتوا و روش‌های آموزشی..... ۸۹
- الف. آسیب‌های زمینه ای..... ۹۰
۱. فقدان روح موعودباوری در اهداف کلان نظام آموزشی..... ۹۰
۲. فقدان سازوکار برای جامعه پذیر کردن و انتقال فرهنگ و هویت مهدوی..... ۹۱
۳. الگوبرداری از سیستم‌های آموزشی غرب و فرعی کردن نقش تربیت دینی..... ۹۳
- ب. آسیب‌های ساختاری..... ۹۷
۱. گسست بین قصد برنامه ریزان، اجرای مربیان و کسب متریبان..... ۹۷
۲. سیاست زدگی ساختار آموزشی کشور..... ۹۷
- ج. آسیب‌های رفتاری (محتوایی)..... ۹۹
۱. حاکمیت «علم گرایی» و «عقل گرایی» در متون آموزشی مهدویت..... ۹۹
۲. انگیزشی نبودن و ایستایی متون در مسیر «درونی کردن باور به معارف مهدویت»..... ۱۰۰
۳. ضعف نگرش «مربیانه» به مقوله مهدویت..... ۱۰۵
- ۳-۳. نهادهای تبلیغی، ترویجی..... ۱۰۶
- الف. نهادهای رسمی..... ۱۰۷
۱. رسانه ها..... ۱۰۷
- ۱-۱. مفهوم رسانه و اقسام..... ۱۰۷
- ۱-۲. ویژگی‌ها و قدرت رسانه‌های جمعی..... ۱۰۹

- ۱-۳. رسانه‌های گروهی و توسعه فرهنگ مهدوی ۱۱۲
- الف. گفتمان‌سازی مهدوی ۱۱۲
- ب. هویت‌دهی به نسل منتظر ۱۱۴
- ج. ترویج صحیح آموزه‌های مهدوی ۱۱۵
- د. نوگرایی در انتقال آموزه‌های مهدوی ۱۱۶
- ه. جامعه پذیر کردن معارف مهدوی ۱۱۷
- نتیجه‌گیری: ۱۱۹
- کتابنامه ۱۲۰

مقدمه

همواره از مهمترین مسائل راهبردی جامعه اسلامی، تربیت و فرایند پیچیده، مهم و تأثیرگذار آن است؛ این مسأله در دوران ما به دلیل شرایط استثنایی ناشی از عدم دسترسی مردم به رهبری معصوم، دشواری‌ها و اقتضائات خاص خود را پیدا کرده است.

در این رابطه و با توجه به لزوم آماده‌سازی جامعه برای حضور در حکومت جهانی موعود، تربیت نسلی منتظر، با شاخصه‌های متناسب با فرهنگ و دین جامعه، ضروریست. ظرفیتی که نهادهای آموزشی موجود در کشور، با در اختیار داشتن زمان زیادی از اوقات جوانان، در ایجاد و سازماندهی آن، نقش بسزایی دارند.

بیان مسأله و تعیین قلمرو آن:

با توجه به جایگاه مهدویت در میان آموزه‌های اهل بیت علیهم‌السلام و اهمیت این مقوله در عصر حاضر، بی‌گمان نهادهای آموزشی در جهت بسط این فرهنگ غنی، نقش اساسی و کلیدی دارند. بررسی وضع موجود نهادهای آموزشی و در نگاه قرار دادن امتیازات و کاستی‌های آنان می‌تواند افق‌های روشنی را پیش رو قرار دهد.

قلمرو: محک وضع موجود نهادهای آموزشی بر توصیه‌های دین مبین اسلام پیرامون تربیت دینی در عصر

غیبت،

ضرورت انجام تحقیق:

با توجه به تلاش بی‌وقفه دشمنان در جهت دور کردن جوانان از بایسته‌های عصر انتظار، بررسی

نقش نهادهای آموزشی در این مقوله مهم و ارائه راه کارهای مناسب، می تواند تأثیر بسزائی در رشد و ارتقاء فکری و سوق دادن آنان به مهدویت و زدودن برخی ابهامات و شبهات شود.

فرضیه تحقیق:

نهادهای آموزشی موجود، ضمن برخورداری از نقاط مثبت در عملکرد دینی خود، فاصله زیادی تا فراهم آوردن شرایط و زمینه های تربیت دینی، به خصوص آماده سازی جامعه و نسل جوان جهت نقش آفرینی و ایجاد یک جامعه منتظر دارند. ارائه راه کارهای مناسب و ترسیم نقشه راه آموزشی معارف مهدویت می تواند متولیان این امر را در رفع نقاط ضعف یاری کند.

اهداف تحقیق:

این تحقیق بر آن است که ضمن بررسی مبانی تعلیم و تربیت مهدوی و بررسی ابعاد مهم آن، راهکارهایی را برای کوتاه تر کردن فاصله وضعیت مطلوب و موجود تربیتی در نهادهای آموزشی ارائه نموده و جایگاه این مقوله مهم را در جامعه ارتقا بخشد.

روش تحقیق:

روش این پژوهش توصیفی، تحلیلی و از نوع کتابخانه ای می باشد.

سؤالات تحقیق:

۱. سؤال اصلی:

نهادهای آموزشی در تربیت نسل منتظر چه نقشی دارند؟

۲. سؤالات فرعی:

الف) ضرورت تربیت دینی، اهداف و ساخت های آن چیست؟

ب) مفهوم صحیح انتظار و نگاه تربیت محور به نسل منتظر چیست؟

ج) جایگاه نهادهای آموزشی حاضر، در نقشه راه تربیت مهدی باور کجاست؟

د) آسیب‌های نهادهای آموزشی در مسیر تربیت نسل منتظر چیست؟

۳. سؤالات فرعی تر:

الف) بایدها و نبایدهای تربیتی نسل منتظر در میان آموزه‌های دین اسلام چیست؟

ب) آیا روش‌های آموزشی امروز، می‌تواند موجب تعمیق فرهنگ غنی مهدویت شود؟

ج) نهادهای آموزشی موجود تا چه حد توانسته‌اند اهداف اسناد بالادستی خود پیرامون بسط و

گسترش معارف مهدوی را محقق سازند؟

پیشینه تحقیق و امتیاز این پژوهش:

در موضوع تربیت نسل منتظر، آموزه‌های دینی اهل‌بیت علیهم‌السلام توصیه‌های قابل توجهی ارائه

نموده‌اند، در این بین کتاب‌های بسیاری نیز منتشر گردیده است ولی محققان اندکی به بیان راهکارهای

علمی و کاربردی در نهادهای آموزشی پرداخته‌اند. برخی از این پژوهش‌ها عبارتند از:

- نقش نهادهای آموزشی در انتقال ارزش‌های فرهنگی با رمضان حسن‌زاده (فصلنامه نوآوری، ش ۴)

- مهدویت و اهداف نظام تربیتی؛ مرتضی صالحی (مشرق موعود، ش ۳)

- سیمای مهدویت در برنامه‌های آموزشی؛ رحمت الله مرزوقی (فصلنامه تربیت اسلامی، ش ۷)

- رسالت تربیتی و علمی مراکز پژوهشی؛ علی شریعتمداری (انتشارات سمت، ۱۳۷۴ش)

- تربیت نسل منتظر؛ علی‌اصغر کیانی (انتشارات خاکریز، ۱۳۸۸ش)

- اسلامی کردن برنامه‌های آموزشی مدارس؛ هاشم روزانی (فصلنامه حوزه و دانشگاه، ش ۳۲)